

SOLA SCRIPTURA: NUDA SCRIPTURA?

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.2. 2015.03.30.)

Az Újszövetségben Krisztus és apostolai szavai olyan hatalommal szólalnak meg, amelyet egyetlen későbbi egyházi vezető sem mondhatott a magáénak. Ennek nem mond ellent, hogy az ókori és a kora-középkori egyház szemléletében az apostolok, egyházatyák és egyetemes zsinatok hagyományai *szerves egységet* alkottak, ahogy a gyökér, a törzs, az ágak és a levelek együtt alkotják „a fát”. Ezért egészen a középkorig senkiben sem merült fel *az Írás és az azt magyarázó egyház szétválaszthatóságának* gondolata. Az egyház nyugati felében is csak a XII-XIV. sz-ra alakult ki az a krízis, amely a kezdeti harmóniát talán végleg megbontotta.

1. A reformáció előtti folyamatok

A reformációnak bonyolult előtörténete van.¹ Míg a keleti, görög egyház a mindenkor politikai uralom *alatt* maradt, a nyugati, latin egyház vezetése a világi hatalmak *főlé* igyekezett kerekedni. A küzdelem eredményeképpen időről időre feszültséggel teljes helyzet alakult ki. Az egyház felső vezetését a XII-XIII. sz-ban időnként maga a megszerzett hatalom korrumpálta, a XIV-XV. sz-ban pedig a felülkerekedő fejedelmek, akik megszerezték az egyházi tisztségek betöltésének jogát, és meg is kérték azok árát. Ezért az egyház képviselői, az Írás felelős magyarázó közepé túl gyakran kerültek alkalmatlan és erkölcstelen emberek, akiknek az egyház hitéleti megújulása csak ártott volna, pozíciójuk megtartásáért pedig bármire képesek voltak.

Az egyház botrányos életű képviselői miatt a XII-XIII. sz-i lelkiismereti mozgalmak az evangéliumi szegénységben és a prédikálásban látták az igazi tanítványságot (ld. a valdenseket, majd a ferenceseket és a domonkosokat). A XV. sz-i humanisták (pl. Erasmus) a műveletlen alsó papságot, a babonás népi vallásosságot, a bonyolult „skolasztikus” teológiát és a saját reguláikat sem tartó szerzeteseket kritizálták. Számukra a megoldás az Újszövetség tudományos vizsgálata, népnyelvre fordítása, valamint az egyszerű, újszövetségi vallásosság volt, amely mentes a korrupciótól és a szerzetesek túlzásaitól.

Több XVI-XV. sz-i teológus pedig azon kezdett el gondolkodni és vitatkozni, hogy *melyik van a másik fölött*: az Írás vagy az egyház, a zsinat vagy a pápa? Ráadásul az erősödő államok kezdtek szembefordulni az egyház adóztatási jogával és a

---

¹ Ld. Jedin, Hubert: *A zsinatok története* (Budapest: Ecclesia, 1998) 69-91. oldal; Szántó Konrád: *A katolikus egyház története* I-III. (Budapest: Ecclesia, 1987) I. 550-577. oldal; Gánóczy Sándor, Stefan Scheld: *Kálvin hermeneutikája – szellemtörténeti feltételek és alapvonalak* (Budapest: Kálvin, 1997) 16-31. oldal.

papság kiváltságaival. A teológiai probléma így olyan politikai és gazdasági kérdésekkel vegyült, hogy *kinek az érdeke számít*: a pápáé vagy a császáré, az egyházé vagy az országé?

A pápaellenes teológusoknál a lassú radikalizálódás folyamatát láthatjuk. A XIV. sz.-ban az olasz Paduai Marsiglio („Marsilius”) *különbséget tett* a tisztán isteni és az emberi parancsok, az Újszövetség és a pápa egyházi rendelkezései között, ugyanakkor *nem tett különbséget* az apostolok tekintélye között Péter javára, az egyház (felelőseinek) fogalmába pedig beleértette az egyszerű papok és hívők tömegét is. A brit ferences, William of Ockham a hiteles tanítás *feltételeit* igyekezett megfogalmazni: biblikusság, logika, egyetemes egyházi, valamint pápai elismertség. Ugyanakkor azt vallotta, hogy a pápa is *része* az egyháznak, tehát nem áll fölötte, vitás kérdésekben pedig az egyház *egészének* kell döntenie. A szintén angol John Wycliffe vezette be a vitába az Írások verbális ihletettségének elméletét, hogy *egymással szembe állíthassa* Isten szóról szóra diktált könyvét a csupán emberek által alkotott egyházi törvényekkel. Erre alapozva jelentette ki, hogy *nincs is szükség* az Írásnál többre, és az Írást minden hívő értelmezheti. A kettős predestináció tanából következő láthatatlan egyház tana segített neki szétválasztani a kiválasztottak közösségét, és azt szembeállítani az intézményes egyházzal (ti. az üldözőivel). A hasonló teológiát valló cseh Jan Hus a XV. század legelején szintén nyíltan vallotta, hogy csak a kiválasztottak *érthetik* meg az Írást, és alkotják *az igazi* egyházat, és csak akkor vonja vissza reform-tanait, ha ellenfelei képesek *az Írásból* meggyőzni azok helytelenségéről, azaz ők is kiválasztottak és az egyház valódi tagjai.

A politikai harcok tehát lassú *hasadáshoz* vezettek egyház és állam, zsinat és pápa, egyház és Írás, majd egyháztag és egyháztag között. A kor nagy kérdése a hitellességre, majd a bizonyosságra irányult, tudniillik hogy *kiben lehet bízni* hit és hitélet kérdésében?

Az a gondolat, hogy az Írás értelmét *képzett és lelkiismeretes bibliatudósok* döntsek el, a humanista műveltségű teológusoknak természetes volt (pl. Lorenzo Valla, John Colet, Jacques Lefèvre D’Etaples). Számukra az Írás és az egyházi dokumentumok nyelvészeti, retorikai, történeti kutatása, tehát a *tudományos szak tudás* fölötte állt az egyházi intézmények és képviselők *pusztán tekintélyi* közléseinek. Ugyanakkor az erkölcsi nevelés nemes célja érdekében *Erasmus*, a holland humanista azt kívánta, bár az egyszerű emberek is anyanyelvükön olvashatnák az Újszövetséget, hogy „Krisztus filozófiáját” a tiszta forrásból ismerhesék meg.

Velük szemben más teológusok amellet érveltek, hogy az Írás és az egyház *egyenrangúak*, vagy, hogy az egyház tekintélye *nagyobb*, mert az egyház kanonizálta az Írást. Bár a teológusok munkáját meg kell becsülni, az egyház, a pápa tekintélye fölöttük áll (Aquinoi Szent Tamás, Heinrich von Oyta, Johannes Gerson, Gabriel Biel, Wendelin Steinbach, John Major stb.).

Összefoglalva, már jóval Luther előtt mindenki az egyház reformját várta, de a XV. század reformzsinatai (Konstanz, Bazel) és az 1512-17-es V. Lateráni Zsinat sem tudtak valódi változást hozni. Az egyház lelki tekintélyének hiteltelensége miatt pedig mindaz megkérdőjeleződött, amire hivatkozott. Az egyik a *jogi hagyomány* volt, amelyet az egyház egyes korrump vezetői hatalmuk biztosítása és világi ügyeik igazolására felhasználtak (kánonjog). A másik pedig az a *teológiai hagyomány*, amely nem csak mélyítette a tudós és a laikus közötti szakadékot, hanem a kor tanítóit is megosztotta (skolasztika). Ezzel pedig el is érkeztünk Martin Lutherhez, aki pontosan a kánonjogi visszaélések és a skolasztikus teológia ellen lépett fel.

2. A reformáció alatti álláspontok

Luther fellépése után a hagyományt illetően *négy* fő álláspont alakult ki:

- Róma álláspontja az volt, hogy Szentírás és hagyomány *egy* és egyenértékű, a hit és a hitélet tehát *két* forrásból fakad. Írás és hagyomány eszerint *egymás mellett* áll.
- A biblicista radikálisok (anabaptisták, antitrinitáriusok) Rómával és Lutherrel szemben állították, hogy *csak* a Szentírás a hit és hitélet forrása, *minden* hagyomány (gyermekkeresztség, háromságtan stb.) elvetendő. Írás és hagyomány eszerint *egymással szemben* áll.
- A spiritualista rajongók mindenkivel szemben azt állították, hogy csak a Lélek közvetlen kijelentésére van szükség, ezért minden hagyomány, akár az Írás *is* elvetendő. A Lélek eszerint *mindennel szemben* áll, Írással és hagyománnyal egyaránt.
- Luther Rómával szemben azt állította, hogy a Szentírás régebbi lévén a hagyomány *fölött* áll, azaz nem egyenértékűek. A radikálisokkal és a rajongókkal szemben azt, hogy Lélek és Írás *nem állítható egymással szembe*, illetve a hagyománynak az Írással összhangban levő része *szükséges* a hitéhez.

Róma és Luther konfliktusának megértéséhez fontos tisztázni, ki mit értett „az egyházi hagyomány” fogalmán. Róma számára az alábbiak *mind* beletartoztak:

1. Az apostolok írott hagyománya (az Újszövetség).
2. Az apostolok íratlan hagyománya (ld. titokfegyelem).
3. Az egyház írott hagyománya:
  - 3.a. az egyházatyák művei,
  - 3.b. az Egyetemes Zsinatok hitvallásai és kánonjai,
  - 3.c. az egyházszakadás utáni *nyugati* kánonjog
  - 3.d. és a *skolasztikus* teológia.
4. A nyugati egyház íratlan és megtűrt *szokásai*, népi vallásossága.

Luther *vallotta a keresztény hagyomány alaprétegeit* (1. 2. 3.a 3.b), de elvetette a kánonjogot a visszaélések, a skolasztikus teológiát filozófiai módszertana (3.c. 3.d), illetve a népi vallásosságot a babonák miatt (4).

Róma a nyugati egyház *egész* hagyományának nevében, annak intézményes őrzőjeként lépett fel. A gyakorlatban azonban akkor és ott *az intézmény nevében és hatalmával* olyan emberek hoztak végső döntéseket, akiket inkább anyagi és politikai, mint vallási célok motiváltak. Luther tehát végül azért került szembe azzal az intézménnyel, amelyet kezdetben naiv módon tisztelt (nem a pápa a hibás, hanem a környezete), mert annak méltatlan képviselői az intézményt *önmagukkal és saját céljaikkal* azonosították, *világi hatalmukkal* pedig a kezükben tartották. Végül, mivel világi fejedelmek is Luther mellé álltak, és kiközösítése után ő is bennük reménykedett, szükségszerűvé vált a politikai konfrontáció Rómával.

2.1. Luther céljai – eredetileg

Luther a mai napig úgy él a köztudatban, mint „hitújító”, pedig ágostonrendi szerzetesként és a bibliai teológia professzoraként eredetileg *csak teológiai vitát* nyitott egy sokakat zavaró kérdésben (a búcsúcédulák körüli botrányok). Célja először az volt, hogy *védje mindazt*, ami a Szentírásban, az egyházatyák írásaiban, a zsinati kánonokban és a pápai rendeletekben van, még hozzá az értelem és a tapasztalat ítélete alapján. Az utolsó háromszáz év skolasztikus teológiájával azonban vitatkozni akart.

„A 95 tétel magyarázata” – 1518. eleje (WA 1,529,30–530,8 / LW31:83)²:

„Mivel *ez teológiai vita*, meg kell itt ismételnem azt a nyilatkozatot, amelyet rendszerint az iskolákban tesznek, hogy lecsendesítsem azokat az egyéneket, akiket talán sért *a vita* egyszerű szövege. Először bizonyosságot teszek arról, hogy egyáltalán *semmit nem kívánok mondani vagy védelmezni, kivéve* mindenekelőtt azt, *ami a szent iratokban van*, amit azok megerősítenek; és *ami az egyházatyák írásaiból* megismerhető, amit a római egyház is elfogadott és megőrzött *az egyházi törvényekben és a pápai határozatokban*. Azonban ha egy felvetést nem lehet bizonyítani vagy megcáfolni azokból, egyszerűen védelmezni fogom azt a *vita* kedvéért *az értelem és a tapasztalat ítélete alapján*, anélkül azonban, hogy előljáróim ítéletét ezekben a dolgokban megsérteném. Egy szempontot adok hozzá, és ragaszkodom ahhoz a keresztény szabadság joga szerint, hogy *saját ítéletem szerint akarom elutasítani vagy elfogadni* Szent Tamás, Bonaventura vagy más *skolasztikusok vagy kánon-szakértők egyszerű véleményét*, amelyeket szöveg és bizonyíték nélkül védelmeznek. Ezt Pál tanácsa szerint kell tennem: »Mindent vizsgáljatok meg, a jót tartsátok meg!« (1Thessz 5,21)” [Kiemelések: Sz. A.]

2.2. Luther elvei – eredetileg

Ami a tanításbeli tekintély kérdését illeti, Luther számára egyedül az Írásnak volt *önmagában is* tekintélye, míg az atyák, zsinatok, pápák, teológusok tekintélye *származtatott*: attól függ, mennyire hűek az Íráshoz.

---

² Eric W. Gritsch, *Isten udvari bolondja – Luther Márton korunk perspektívájából* (Budapest: Luther, 2006), 44.

Luther válasza V. Károlynak a Worms-i birodalmi gyűlés előtt – 1521. április 18. (WA 7,838,4-9 / LW 32:112-113)³:

„Hacsak meg nem győznek engem a *Szentírás* bizonyosságával vagy *világos okokkal* – mert sem a pápának, sem a zsinatoknak *egymagukban* nem hiszek, mert bizonyos, hogy többször tévedtek és egymásnak ellentmondtak – kötve vagyok a *Szentírás* általam idézett igéihez és az Isten igéjébe vetett bizalmamhoz – semmit vissza nem vonhatok, de nem is akarok, mert nem tanácsos, és nem helyes a lelkiismeret ellen cselekedni. Itt állok, más-ként nem tehetek, Isten engem úgy segítjen. Ámen.” [Kiemelések: Sz. A.]

Ami a *teológiai képzést* illeti, Luther a reformot az Írás és az egyházatyák tiszta tanításától várta. Mivel az ő korában az Írás tanulmányozása háttérbe szorult az atyák írásai és a skolasztikus bölcsélet javára, a teológusoknak *először* az Írások olvasását ajánlotta, hogy megismerjék az Írás Lelkét, és *később* minden mást ahhoz tudjanak mérni. Ebben a humanisták „Vissza a forráshoz!” elvét követte. Két saját alapelve, a *sola scriptura* („egyedül az Írás”) és a *scriptura sui ipsius interpret* („az önmagát magyarázó Írás”) a mai napig félreértésekre ad okot. Luther rengeteget írt, de a két elvet csak néhányszor írta le, munkássága elején, és másra gondolt, mint nemzedékekkel később a „protestáns jelszavak” (az öt *sola*) megalkotói.

Az „egyedül az Írás” elve az Írásnak, pontosabban az Írás *Lelkének* kizárólagos uralmára vonatkozott az Írás *értelmezésének* folyamatán belül. Rájött ugyanis, hogy a saját „lelke” (elképzelései, elvárásai) akadály lehet abban, hogy az *Írás mondanivalójára* oda tudjon figyelni. Ebben az értelemben hiba bármely nagy tanító, például Augustinus „lelke” által olvasni az Írást. Luther számára a megértés az Írás Lelkének kegyelmes ajándéka, csak utána szabad „nyugodtan teologizálni”.

A *sola scriptura* tehát nem dogmatikai, hanem hermeneutikai program volt, amely *nem* a keresztény egyház hagyományaival, a közösségi tekintéllyel és a számon kérhetőséggel vagy a sokoldalú teológiai képzettség szükségességével szemben lett megfogalmazva, mint ma oly sokszor. Arról szólt, hogy tudatában kell lennünk: az Írás értelmezése során rászorulunk annak Lelkére, mert saját „meglátásaink” Isten szavát is túlharsoghatják.

Az „önmagát magyarázó Írás” elve sem azt állítja, hogy az egész Írás mindenki számára teljesen magától értetődő, és nincs szükség tanítókra és hitvallásokra, hanem az *Írás saját, belső összefüggéseinek* feltárására buzdít. Luther ezt az elvet a számára homályos skolasztikus teológiával, illetve az Írást általában homályosnak vélő humanistákkal szemben fogalmazta meg.

„Minden cikkely védelme és magyarázata” (*Assertio...*) – 1520 (WA 7,97,20-26)⁴:

---

³ Gritsch, *Isten udvari bolondja*, 71. oldal

⁴ Walter Mostert, *Az „önmagát értelmező Szentírás” – Luther hermeneutikájáról* (Budapest: Hermeneutikai Kutatóközpont, 1996) 8-10. oldal

„Mert kívánatos, hogy az Írás mondjon ki döntő ítéletet, ám ez nem lehetséges, csak ha átengedjük az Írásnak a legelső helyet mindazokban, amik az atyáknak adattak, azaz hogy maga legyen a legbizonyosabb, legkönnyebb, legvilágosabb, önmagát értelmező [*sui ipsius interpretes*], mindent és mindenkit megvizsgáló [*omnium omnia probans*], megítélő és megvilágosító [*iudicans et illuminans*], amint írva van a Zsolt 118-ban: »A te kijelentésed megvilágosítja és értelmessé teszi a kicsinyeket.«”

Továbbá (WA 7,98,40–99,2):

„Nem akarok mindentudóként kérkedni, hanem azt akarom, hogy egyedül az Írás uralkodjék [*solam scripturam regnare*], és azt sem az én lelkemből [*meo spiritu*], sem más emberekéből értelmezni nem akarom, hanem annak saját és önnön lelke által [*per seipsam et suo spiritu*] akarok értelmet nyerni.”

A két lutheri elv által a Biblia sok, első pillantásra nehéz kijelentése válhat világossá – de *nem mindegyik és nem akármiknek*. Ne feledjük, hogy Luther – a hívők többségével szemben – teológiai professzor volt, és ő sem értett mindent jól. Ráadásul nem egy olyan bibliai „rágós falat” létezik, amely eltérő fordítást, értelmezést és alkalmazást tesz lehetővé, illetve vitát okoz a mai napig.

Nem csoda, hogy Luther hamar feladta kezdeti optimista elképzelését, miszerint bárki („*Herr Omnes*”) nekiállhat a Bibliát magyarázni. A parasztlázadás borzalmai, a reformáció radikális irányzataival való vitái és az ókori eretnekségek felátadása mind arról győzte meg, hogy „magiszteriális” reformációra van szükség. A Biblia tanítását csak erre alkalmas, megfelelően képzett, az egyház által felhatalmazott és számon kérhető tanítókra szabad bízni. Ezt a biblicizmusra hajló svájci reformátorok is felismerték, ezért nem csak az Írás „egyszerűségét” és „világosságát” hangsúlyozták Luthernél jobban, hanem az írásmagyarázat „egyháziasságát” is.

3. A reformáció óta

A reformáció természetesen nem csak megoldott problémákat, hanem teremtett is, és mint minden eszme az egyháztörténelemben, ez is önálló életre kelt.⁵

A XVII-XVIII. század az úgynevezett *protestáns ortodoxia* kora volt, amelyet száraz hitvallásosság, katolikus- és hagyományellenesség, illetve Luther elveinek átértelmezése jellemezte (biblicizmus). A Biblia lett az egyetlen *létező* tekintély a hit és hitélet dolgában, amit szó szerint kell érteni. Mintha Isten is bele lett volna zárva a könyvbe.

Ezzel szemben lépett fel a XVIII. századi *pietizmus*, ami az észhit ellenében a gyakorlati, lelki vallásosságot, a hit érzelmi átélését hangsúlyozta. A mozgalom német ága a belső tapasztalat fókusz miatt nem foglalkozott a hagyománnyal. John Wesley anglikán lelkész azonban teológiai professzor volt, és az ógyházi írókat a

---

⁵ Williams, *Evangelicals and Tradition*, 96-98. oldal; Allert, *A High View of Scripture?* 9-34. oldal

reformátoroknál jobban ismerte. Ezért ő, illetve a halála után egyházzá szerveződő metodista lelkiségi mozgalom a tradícióban a helyes írásértelmezés négy kulcsának egyikét látta – az Írás belső összefüggései, a józan ész fénye és a közös keresztény tapasztalat mellett.

A XIX. századra a felvilágosodás a hagyományellenes *liberális teológia*, illetve a modernizmus a tudományos haladáshat révén állította kihívás elé az egyházat. A katolikus válasz az *antimodernizmus* volt, amely az egyház, illetve a pápai tekintély megerősítését célozta, a protestáns egyházak pedig vagy beadták a derekukat a *teológiai liberalizmusnak*, vagy a *fundamentalizmus* mellett döntöttek. Ez utóbbi, konzervatív teológiai és lelkiségi irányzat a verbális inspirációt, a protestáns ortodoxia biblicizmusát és katolicizmus-ellenességét ötvözi, így negatívan áll a hagyomány fogalmához is. Mivel ebben a lelkiségben a *sola scriptura* jelentése inkább „*nuda scriptura*”, sok hamis és szélsőséges tanítás talajává is vált.

A XX. század közepén jelent meg az *evangelikalizmus*, amely ugyancsak konzervatív mozgalom, de a fundamentalizmustól több ponton is eltér, és igen sokszínű. Egyrészt bizonyos – a teremtéssel, a végső időkkkel és az egyházrenddel kapcsolatos – tanokat nem tekint az igaz hit jelének. Másrészt ebben a mozgalomban indult el a szabadegyházi lelkiség mai belső problémáinak felismerése, és az ókeresztény egyház iránti intenzív tudományos és hitéleti érdeklődés (ld. *Evangelical Ressourcement*).

Napjaink protestáns lelkiségét általában – bár nem kizárólag – a *sola scriptura* szlogen-szintű emlegetése jellemzi. Luther alázatra intő hermeneutikai programja büszkén hangoztatott dogmatikai hivatkozásalappá vált. A hit szabályának és az egyetemes keresztény zsinatok hitvallásainak jelentősége az elmúlt két évszázad angolszász vulgár-protestantizmusában szinte teljesen erodálódott, ami új felekezetek és szekták elburjánzásához vezetett. Bárki megteheti, hogy – alkalmasság, képzettség és számon kérhetőség nélkül is – „egyedül” a Biblia szövegére hivatkozva kiálljon tanítani, az Egyháztól függetlenül, a „maga módján” – *mint az ókori eretnekek* (ld. Tertullianus: „Pergátló kifogás az eretnekekkel szemben”). Ez azonban nem csak az Egyház első évezredének, hanem Luther eszméinek is a félreértése.

Felhasznált irodalom

- Allert, Craig D.: *A High View of Scripture? – The Authority of the Bible and the Formation of the New Testament Canon*, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2007
- Fabiny Tibor: *A keresztény hermeneutika kérdései és története – I. prekritikai korszak: az első századtól a reformáció koráig*, Budapest: Hermeneutikai Kutatóközpont, 1998
- Gánóczy Sándor – Scheld, Stefan: *Kálvin hermeneutikája – Szellemtörténeti feltételek és alapvonalak*, Budapest: Kálvin Kiadó, 1997
- Gritsch, Eric W. *Isten udvari bolondja – Luther Márton korunk perspektívájából*. Budapest: Luther, 2006.
- Ittész Gábor: *Christum treyben – Luther bibliaértelmezése a Szentírás könyveihez írt előszói alapján*, Budapest: Luther Kiadó, 2009

- Jedin, Hubert: *A zsinatok története*, Budapest: Ecclesia, 1998
- Mostert, Walter. *Az „önmagát értelmező Szentírás” – Luther hermeneutikájáról*. Budapest: Hermeneutikai Kutatóközpont, 1996.
- Szántó Konrád, *A katolikus egyház története* I-III. Budapest: Ecclesia, 1987
- Tertullianus, „Pergátló kifogás az eretnekekkel szemben”, ford. Erdő Péter, in *Tertullianus művei*, szerk. Vanyó László, Budapest: Szent István Társulat, 1986
- Williams, D. H. (ed): *Evangelicals and Tradition – The Formative Influence of the Early Church*, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2005
- Williams, D. H. (ed): *Tradition, Scripture, and Interpretation – A Sourcebook of the Ancient Church*, Baker Academic, Grand Rapids, Michigan, 2006